

Тәуелсіз Қазақстандағы коммеморативтік саясат

Мұсатаева Фарида Мағауиевна

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан

E-mail: f.mussatayeva@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0003-1326-2141>

DOI: 10.32523/2616-7255-2022-141-4-202-217

Аңдатпа. Мақалада 90-шы жылдар мен қазіргі уақытқа дейінгі кезеңдегі Қазақстандағы коммеморативтік саясат талданады. Коммеморативтік практикаларды жіктеу барысында белгілі бір іс-шараларды жүзеге асыруда мемлекеттің ішінара қатыстылығы көрсетілген. Билікпен жүргізіліп отырған коммеморативтік саясат қоғамның сұранысына сай жүргізілетіні немесе оның әрі қарайғы ілгерілеу үдерісі мүдделі топтармен «тарихи әділеттілікті орнату» міндетімен жалғасын табылғандығы анықталды.

Аталмыш мақалада коммеморация құралдары саналатын мемлекеттік деңгейдегі актілерін саралау арқылы естелік практикаларын төрт түрге жіктеу талпынысы жасалған. Коммеморативтік актілердің жіктелімі мазмұндық құрылымына қарай аталып, әр жіктелімнің репрезентативтілігін дәлелдеу мақсатында кейс әдісі қолданылған. Практикалық кейстерге ұлттық жадыны жаңғыртуға бағытталған нормативтік актілердің нәтижелігі; көпшілікпен аталып өтілетін мерекелер мен мерейтойлардың идеологиялық маңыздылығы; топонимикалық өзгерістер ықпалы зерделенген. Сонымен қатар, Наурыз мейрамы мен Абай Құнанбайұлының мерейтойын атап өту іс-шараларына ретроспективтік талдау жүргізіліп, олардың идеологиялық маңызы ағымдағы саяси өзгерістермен шартталғаны анықталған.

Тәуелсіздік жылдарындағы коммеморациялық практикаларды саралай келе, билікпен ұлттық естеліктерге қатысты жүргізілген актілер, біріншіден, ұжымдық жадыны тасымалдаушы; екіншіден, ұрпақаралық байланысты ұзақ жылдарға біріктіруші; үшіншіден, мүдделі топтар мен халықтың қатысу белсенділігін арттыру арқылы бірегейлікті сақтаушы функциясын атқаратыны анықталды.

Мақала тақырыбын зерделеуде естелік саясатын зерделеген ғалымдар Эмиль Дюркгейм, Пьер Нора, Алейда Ассман теориялары, Қазақстан Республикасы нормативтік құқықтық актілердің «Әділет» ақпараттық-құқықтық жүйесі және ғаламтордың ашық көздерінде жарияланған бұқаралық ақпарат мәліметтері қолданылған.

Түйін сөздер: естелік орындары; коммеморация; коммеморативтік саясат; коммеморативтік практикалар; тарихи сана; ұлттық жады; ревитализация; тарихи әділеттілік.

Received 27.09. 2022. Revised 01.10.2022. Accepted 15.10. 2022. Available online 30.12.2022.

For citation:

Musatayeva F.M. Commemorative policy in Independent Kazakhstan// Bulletin of the L.N. Gumilyov ENU. Historical sciences. Philosophy. Religion Series. 2022. – Vol. 141. – No. 4. – P. 202-217. DOI: 10.32523/2616-7255-2022-141-4-202-217.

Для цитирования:

Мусатаева Ф.М. Тәуелсіз Қазақстандағы коммеморативтік саясат // Вестник ЕНУ им. Л. Гумилева Серия: Исторические науки. Философия. Религиоведение. – 2022. – Т. 141. – №. 4. – Б. 202-217. DOI: 10.32523/2616-7255-2022-141-4-202-217.

Кіріспе

Коммеморация ұғымын жан-жақтылы қарастырып, анықтама беруге тырысқан «естелік орындары» концептінің авторы, француз тарихшысы Пьер Нора. Ғалым «естелік» пен коммеморацияны ажырата келе, біріншісі «тірі әлеуметтік топтар» арқылы әрқашан эволюция үдерісінде және заман ағымына қарай деформацияға шалдықса, екіншісі бүгінгі күннің қажеттілігіне орай өткен шақтың бейнесін қайта түрлендіреді. Нақтылай айтқанда, коммеморация – бұл ғасырлар тоғысы мен ұрпақ сабақтастығының жалғасуы арқасында белгілі бір естеліктер ревитализацияланып, өткен заманда көпшілікпен еленбеген оқиғалар немесе тұлғалар есімдері тарихқа қайта оралады. Алайда француз тарихшысы Нора «естелік орындары» және «коммеморация» ұғымдарының мағынасы екі бөлек болғанымен, қазіргі таңда олардың өзара байланыстылығын, бір мезгілде бір-біріне өтпелілігін айтады. Себебі, оның ойынша, қазіргі заманғы коммеморациялар «естелік орындарына» айналды, ал «естелік орындары» коммеморацияларға толы болды (Нора, 1999: 96). Осылайша коммеморация практикалары арқылы естеліктер тек қана сақталып қоймай, сонымен қатар қайта жаңғырады.

Коммеморативтік саясатты қазақстандық шынайылықта «тарихи саясат» («Politics of the Past») немесе «өткеннің саясаты» («Politics of Memory») призмасында қарастырған жөн.

Өйткені отандық ғылымда коммеморация феномені жан-жақтылы қарастырылған, лайықты зерделенген ғылыми-зерттеу жұмыстары азшылық. Орталық органдармен қабылданған ресми құжаттарда «коммеморация» түсінігінен гөрі көбінесе «тарихи сананы» қалыптастыру ұғымы жиі қолданылады. Дегенмен, ұлттық жадыда «тарих әділеттілігін» орнату мақсатында топонимдердің атауын өзгерту, ұлт санасын жаңғыртуға бірқатар маңызды тұжырымдамалар мен стратегиялық қаулыларды қабылдау, өткенді еске алуға бағытталған атаулы күндер мен мерекелерді атап өту, ғұламаларға тағзым көрсету аталмыш коммеморация құралдарына жатқызуға болады.

Мақалада Қазақстанның Тәуелсіздік жылдарында халықтың тарихи санасын қалыптастыруға бағытталған түрлі шаралардың мазмұндық құрылымына сәйкес коммеморативтік практикаларды жіктеуге талпыныс жасалған.

Зерттеу әдістері

Мақаланың әдіснамалық негізі зерттеудің пәнаралық әдістері – герменевтикалық, аксиологиялық және әлеуметтік-мәдени салаларда кеңінен қолданылатын қазіргі заманғы интерпретациялық және репрезентативтік әдістерге сүйенеді. Коммеморативтік актілер мазмұндық құрылымына қарай жіктелген әр түріне кейс

1. Нормативтік-құқықтық коммеморация	• Ұлттық жадыны жаңғыртуға бағытталған заңдар, тұжырымдамалар, бағдарламалар, жарлықтар
2. Бұқаралық мерекелік коммеморация	• Кеңес үкіметі кезеңінде тыйым салынған немесе ұмыт қалған мерекелердің көпшілік сипат алуы
3. Ономастикалық коммеморация	• қала, көше, әлеуметтік ғимараттар атауларын өзгерту
4. Мерейтойлық коммеморация	• ғұлама тұлғалардың мерейлі даталарын атап өту; олардың есімдерін тарихи жадыда таңбалау мақсатында жыл атауын беру (1995 - Абай жылы; 1996 жыл - Жамбыл жылы, т.б.)

1 кесте. Тәуелсіз Қазақстандағы коммеморативтік актілердің жіктелімі

әдісі арқылы олардың жүзеге асырылу үрдісі мен практикалық маңыздылығына сипаттама беріледі.

Талқылау

Қазақстанның Тәуелсіздік жылдарында мемлекет тарапынан жүргізілген коммеморативтік актілердің жіктелімі

Шамамен 30 жыл аралығында Қазақстан территориясында мемлекет және халық бастамасымен ұлттық сананы жаңғыртуға бағытталған түрлі іс-әрекеттерді мазмұндық құрылымына қарай келесідей жіктеуге болады (1 кесте).

Нормативтік-құқықтық коммеморация.

Пьер Нора естеліктердің жаңғыру үрдісі бұрынғы отаршылдықтан аза болған ұлттардың «тарихты деколонизациялауынан», өзіндік дара «бірегейлікті» («identity») іздеуден бастау алғандығын атап көрсеткен (Нора, 2005: 42). Қазақстанның Тәуелсіздігі таңында бірегейлікті іздестіруге мақсатталған алғашқы құжаттың бірі – 1995 жылы ҚР Президенті жанындағы Мемлекеттік саясат жөніндегі ұлттық кеңеспен бекітілген «Тарихи сананы қалыптастыру тұжырымдамасы» (DAZ; 2013). Бұл қадам тарихи білімнің негізгі бағдарларын іздестіруге; өтпелі кезеңдегі тарихи ғылымның басты проблемаларын белгілеуге және оларды шешу бағыттарына; тарихи білім беруді реформалау жолдарын белгілеуге бағытталды. Тұжырымдама негізінде Қазақстан тарихын тек ресейлік-кеңестік кеңістігінің бір бөлігі ретінде емес, әлемдік тарихтың көшпелі өркениеттің, түркі әлемінің, Орталық Азия өңірінің бір бөлігі ретінде зерделеуді ұсынды. Осылайша, тарихты зерттеуде моноцентристік көзқарастан полицентристік көзқарасқа көшу расталды, бұл тарихи процесті екі жақты қозғалыс жолы ретінде көруге мүмкіндік берді.

Тұжырымдаманың практикалық жүзеге асырылуына тоқталсақ, аз уақыт аралығында (1995-2000 жж.) отандық ғалымдармен тарих саласында ауқымды жұмыстар жүргізіліп, жаңа типтік бағдарламалар мен оқу-

әдістемелік құралдар басылып шығарылады және қолданыстағы 4-сыныптан 11-сыныпқа дейінгі «кеңестік кезеңдегі» мектеп оқулықтары ауыстырылады. Оқулықтар жазу барысында қазақстандық материалдар кеңінен пайдаланыла бастады. Оқулықтардың дизайны да өзгерді; олар әсем безендіріле бастады; авторлардың жаңа корпусы құрылды (Аяған, 2020: 54).

Жоғарыдағы Тұжырымдаманың жалғасы, толықтырушысы ретінде 1996 жылы ҚР Президентінің Өкімімен «ҚР мемлекеттік сәйкестілігін қалыптастыру тұжырымдамасы» қабылданды (АҚЖ «Әділет», 1996). Аталмыш Тұжырымдаманы талқылауға Манаш Қозыбаев пен Жұлдызбек Абылхожин секілді отандық белгілі тарихшылар да қатысты (Архив Президента РК; 1993). 1996 жылы қабылданған осы құжатта іс жүзінде мемлекеттік және ұлттық бірегейлікті қалыптастыру жолдары белгіленді және негізгі мақсат – қоғамдық санада «Қазақстан – біздің ортақ Отанымыз» деген түсінікті бекіту тұжырымдалды. Ең маңызды шарт ретінде «қоғамда жоғары саяси және құқықтық мәдениеттің» болуы белгіленді, ол үшін өз кезегінде азаматтарға саяси-құқықтық білім берудің жаңа жүйесін қалыптастыру қажет болды.

2015 жылы ҚР бұрынғы Президенті Н.Ә.Назарбаев «Қазақстандық бірегейлік пен бірлікті нығайту және дамыту тұжырымдамасын бекіту туралы» Жарлыққа қол қойды. Қазақстандық бірегейлік пен бірлікті нығайту және дамыту тұжырымдамасы, мәні бойынша, жаңа тарихи жағдайларда 1996 жылғы алдыңғы Тұжырымдаманың тереңдетілген нұсқасы болды. Егер 1996 жылғы Тұжырымдамада тарихи сана немесе қоғамдық сананың кез келген басқа нысаны, тарихи жады және т.б. туралы ережелер мен ескертпелер болмаса, онда 2015 жылғы Тұжырымдамада міндеттердің бірі – халықтың «тарихи жадын нығайту» деп тікелей жария етіледі. Мұның бәрі заңды, өйткені нақ осы ортақ тарихи сана жалпыұлттық (мемлекеттік) сәйкестіктің жоғары деңгейінің көрсеткіші болып табылады.

Осылайша, қазақстандық бірегейлікті қалыптастыруға бағытталған Тұжырымдамалардың мазмұны тарихи сананы қайта құрылымдаумен шартталды, соның ішінде ұлттық жадыны ревитализациялау талпынысы анық сақталды.

Мемлекетіміздің тарихи-мәдени мұрасын қалпына келтіруге негізделген ең ауқымды бағдарлама «Мәдени мұра» болып саналады. Өз кезегінде ол 2004-2011 жылдар аралығын қамтып, жүзеге асырылу бағдары қысқа мерзімді үш кезеңге бөлінді: 2004-2006, 2007-2008, 2009-2011 жылдар (АҚЖ «Әділет», 2003). Бағдарлама төрт мақсатты көздеді: Қазақстан халқының мәдени мұрасын зерттеу жүйесін құру; аса маңызды, ерекше тарихи құндылығы бар сәулет ескерткіштерін қайта жаңарту; ұлттық әдебиет пен жазудың барлық ескерткіштерін жүйелеу; төртінші мақсат – әлемдік гуманитарлық ойдың ең жарқын жетістіктерін қазақ тіліне аудару арқылы «гуманитарлық білім берудің толыққанды қорын» құру. Үш кезең үш түрлі бағыт бойынша жүзеге асырылып, нәтижесінде 73 аса археологиялық және сәулет ескерткіштеріне қалпына келтіру жұмыстары жүргізілді, 40 аса археологиялық, 26 ғылыми қолданбалы зерттемелері жүргізілді (Қараманова, 2013).

Аталмыш Бағдарлама өз межесіне жетіп аяқталса да, бүгінгі күнге дейін академиялық ортада оған қатысты пікірлер әртүрлі. Танымал археолог, академик Карл Байпақовтың айтуынша, «Мәдени мұраның» басты нәтижесінің бірі – ескерткіштерді зерттеу және қорғау жөніндегі барлық жұмыстардың іргетасы ретінде тарих және мәдениет ескерткіштерінің жинағын дайындау (Байпаков, 2004). Әдетте, профессор Жахан Молдакебовтың пікірінше, «Мәдени мұра» идеясы объективті бұлыңғырлықпен, әдіснамалық сәйкессіздікпен, мәртебелік белгісіздікпен, өзгермелі және нұсқалық бейнесімен сипатталады. Мұндай түсініксіздік «мұра» мағынасының «шексіздігімен», дәлелді анықтамалардың болмауымен немесе олардың тым артықтығымен түсіндіріледі және ақталады (Молдабеков, 2011: 110-114). Ал саяси партиялардың мүшелері, мәселен,

«Ақжол» партиясының жетекшісі Азат Перуашев елдің материалдық емес мәдениетін қолдау мен дамытудың базалық тетігін жасау арқылы ғана шешуге болатынын айтты. Ал «Адал» партиясының жетекшісі Серік Сұлтанғали классикалық тұрғыдағы «Мәдени мұрадан» гөрі, ең алдымен, ауыл клубтары мен халық театрларын жандандыруды ұсынды (Шелегина и др., 2018: 30-37).

Тарихи-мәдени мұра өткен туралы жан-жақты, шынайы және бейнелі ақпарат тасымалдаушысы болып табылады. «Мәдени мұра» бағдарламасы аясында қыруар жұмыс атқарылғанымен, «мұра» ұғымына қатысты нақты және ғылыми өлшемдермен анықталатын дәлелді әдістемелік базаның жоқтығы екіштылық сипат қалыптастырды. Сол себепті ұлттық мәдениетті дамыту мен мұраны сақтау практикасы төңірегіндегі отандық зерттеулер көмескі концептуалды жалпылау деңгейінде тұр.

«Мәдени мұра» бағдарламасының идеологиялық жалғасы, тереңдетілген нұсқасы ретінде 2017 жылғы кең ауқымды «Рухани жаңғыру» жобасын жатқызуға болады. ҚР Ақпарат және қоғамдық даму министрлігінің соңғы 2021 жылғы деректеріне сәйкес, қазіргі уақытта бағдарламаның 17 арнайы жобасы іске асырылуда. Арнайы жобалардың ішінде естелік/коммеморация практикаларын жандандыруға бағытталғаны «Қазақстанның киелі жерлерінің географиясы» және «Туған жер». Біріншісінің аясында жалпыұлттық маңызы бар киелі нысандар тізіміне 256 бірлік және жергілікті маңызы бар нысандар тізіміне 575 нысан енгізілсе, екіншісі арқылы демеушілік қаражат есебінен 7 мыңнан астам нысан салынып, 48 тарих және мәдениет ескерткіштеріне ғылыми-реставрациялау жұмыстары жүргізілді. Жалпы, ҚР Мәдениет және спорт министрлігінің соңғы мәліметтеріне сәйкес 1991-2020 жылдар аралығында тарих және мәдениет ескерткіштерінде 270-ке жуық ғылыми-реставрациялау жұмыстары жүргізілген (Сахова, 2021).

«Рухани жаңғыру» бағдарламасының бастапқы форматы күні бүгінге дейін бірнеше

өзгерістерге ұшырап, жиі қайта қаралып, ретке келтіріліп келеді. Мәселен, 2017-2020 жылдары бағдарламаның негізгі бағыттары бойынша кешенді жұмыс жүргізілсе, 2021 жылдың басында Президент Қ-Ж.Тоқаевтың «Тәуелсіздік бәрінен қымбат» атты мақаласы ескеріле отырып, 2021-2025 жылдарға арналған «Ұлттық рухани жаңғыру» ұлттық жобасы бекітілді (АҚЖ «Әділет», 2021). Соңғы жоба жоғарыда аталғандардан оны іске асыруға қатысты Жол картасының барымен өзгешеленеді.

Қорытындылай келгенде, ұлттық жады мен өткенді сақтауға бағытталған нормативтік-құқықтық актілер мазмұндық жағынан бір-біріне ұқсас келеді. Сонымен қатар, бір бағдарлама шартты түрде аяқталғанымен екіншісіне бірқалыпты ауысып, тақырыбы мен мақсаты өзгерсе де, оның іске асырылу жолдарының бірдей екендігіне көз жеткізілді.

Бұқаралық мерекелік коммеморация. Неміс тарихшысы, мәдени жады зерттеушісі Алейда Ассман жадыны үш форматта қарастырған: әлеуметтік, саяси және мәдени: «Егер есте сақтаудың әлеуметтік форматы ұрпақтар ішіндегі коммуникацияларға негізделсе, онда естеліктің саяси және мәдени формалары тек кітапханалар, мұражайлар мен ескерткіштер ғана емес, сонымен қатар оқытудың әртүрлі тәсілдері мен қайталануға негізделген бірлескен қатысулар» (Ассман, 2014). Көпшілікпен бірлескен қатысуларға зерттеуші мерекелік шараларды, салт-дәстүрлер мен әртүрлі сарындағы рәсімдер өткізуін жатқызады. Сол себепті белгілі бір ұжымның немесе этникалық топтардың тарихи-мәдени жадысында сақталған мерекелерді атап өту дәстүрі де олардың өзіндік бірегейлігін таныту белгісі ретінде саналады.

Ассман жадының саяси және мәдени формасын бір сипатпен анықтағаны кездейсоқ емес. Өйткені, бұқаралық мәдени мерекелерді тойлау шарасы әрқашан мемлекеттік саясатпен сәйкестендірілген. Мәселен, Наурыз мерекесі қазақ елінің Кеңес өкіметі құрамына кіргеннен, нақты айтқанда, 1926 жылдан бастап тойланбаған.

Билік тарапынан Наурызға қатысты ресми қаулы қабылданбаса да, жасырын түрдегі тыйым діни қызметкерлер мен сенушілерді қудалаумен қатар жүрді. Бұл мереке «өткеннің қалдықтары» саналғандықтан кез-келген ұлттық бірегейліктің белгілері маңызды емес деп танылды. Тіпті қазақ халқының бата беру дәстүрі Кеңес өкіметіне қарсы наразылық пен бүлік дәрежесінде қаралды. Көктемгі жаңару мерекесін атап өту туралы соңғы жарияланым 1925 жылғы 22 наурызда «Социалистік Қазақстан» газетінде жарық көрген (Сулейменов, 2021). Дегенмен, қазақ ақындары мен жазушылары өз шығармаларында Наурызды еске алып, халықтың санасында ұлттық дәстүр нышандарын дәріптеген.

Ұмыт қалған мереке алпыс екі жылдан кейін – 1988 жылы мәдениет министрі болған Өзбекәлі Жанібеков Жазушылар одағында Наурыз мейрамын қайтаруды нұсқап, қатысушылардың қолдауымен қайта жаңғырту жайында шешім қабылданды. Сол жылдан бастап атаулы мейрам Алматы қаласында кеңінен тойланса, келесі 1989 жылдан Қазақстанның түпкір-түкірінде көпшілікпен мерекелененді (Искалиев, 2021). Ал 1991 жылғы 15 наурызда Қазақ КСР Президентінің «Наурыз мейрамының халықтық мерекесі туралы» Жарлығында «22 Наурыз – көктемгі күн мен түннің теңесу күні – Наурыз мейрамы халық мерекесі күні деп жариялансын» деп жазылған (Қайратұлы, 2021). Тәуелсіздік алғаннан кейін 2009 жылдың 24 сәуірінде Н.Назарбаев наурыз айының 21, 22, 23 күндеріне «Наурыз мейрамы» мәртебесін беріп, ресми демалыс күндері саналды. Дәл сол жылдың 30 қыркүйегінде Наурыз мерекесі көптеген халықтардың мәдени дәстүрі ретінде Адамзаттың материалдық емес мәдени мұрасының репрезентативті тізіміне енді (ЮНЕСКО, 2009).

Американдық антрополог Дэвид Кертцер өзінің «Ритуал, саясат және билік» еңбегінде мемлекеттік тұрғыда мәртебесі бар мерекелерді атап өту – бұл жыл сайын көпшілікпен қайталану арқылы жадыда мнемоникалық актілерді бекітеді делінген (Кертцер, 2014; 144-154). Алайда

саяси бағдардың өзгеруіне немесе ұрпақ сабақтастығының үзілуіне байланысты бір мезетте мнемоникалық актілер бір-бірімен сәйкескелмей қалуы мүмкін. Мұндай жағдайда билікпен мерекеге қатысты жаңа көзқарас қалыптастыруы, тойлаудың жаңартылған репертуары ұсынылуы қажет. Осы орайда 2022 жыл басында Қазақстан өңірлерінде жайлаған «қаңды қаңтар» оқиғасынан кейін жарыққа шыққан Президент Қ-Ж. Тоқаевтың «Тәуелсіздік бәрінен қымбат» мақаласындағы Наурыз мерекесі жайындағы пікірі орынды. Мақалада Наурыз мейрамын атап өту тұжырымдамасын жасап, көктем мерекесінің мазмұнын байыта түсу керектігі айтылады (Қ-Ж. Тоқаев, 2022). Президент Ұлыстың ұлы мерекесін арнайы Алматы қаласында, алпыс екі жылдан соң Наурыздың алғашқы оралған мекенінде қарсы алуы да оның символикалық мағынамен толтыру әрекетіне жатқызуға болады.

Осылайша, Наурыз мерекесін ретроспективалық сараптамалау нәтижесінде, біріншіден, оның екі рет қайта жанданғандығын; екіншіден, әр кезеңдегі травматикалық оқиғалардан кейін Наурыз көпшілік жадысында «сын-қатерге төтеп беріп, ұлттың бекемдігін қайта дәделдеу» нышанымен сақталғандығы анықталды. Бұл орайда мерекелік коммерация саяси өзгерістермен, сонымен қатар, ұлт жадысын, ұлттық құндылықтарды қайта жаңғыртуға жанашыр топтардың (ақын-жазушылар, зиялылар қауымы) демеуімен тікелей байланыстығын көруге болады.

Ономастикалық коммеморация. Қалалық топонимия бұрыннан жады зерттеушілерінің қызығушылығын тудырып келеді. Қала немесе көше атаулары – белгілі бір саяси, тарихи-мәдени бағытты енгізу құралы. Олар белгілі бір оқиғалар, күндер, адамдар және адамдар топтары немесе жалпы терминдер арқылы жүзеге асырылатын құндылықтарды көрсетеді. Осыған қатысты поляк урбанисті Стефан Мейер «көше атауын өзгерту, әдетте, мемлекет өзінің беделін және оның тарихын түсіндіруге айрықша құқығын көрсететін саяси акт болып табылады» деп,

биліктің мәртебесін атаған (Meуer, 2006; 106). Алайда, Ресей тарихшысы Изабелла Огоновская топонимикалық атауларды өзгерту үрдісін антикоммеморациялық актілерге жатқызып, келешек ұрпақ үшін оның антипатриоттық және деструктивтік әлеуетін көрсетеді (Огоновская, 2021; 240). Бұл ретте отандық антрополог Күлшат Медеуова ресейлік зерттеушілерді мұндай өзгертулер жиі алаңдатынын айтады. Ал жергілікті топонимдерді орыс тілінде жазудан бас тартуды, ескерткіштерді ауыстыруды немесе бұзуды жергілікті саяси элиталар қалалық кеңістікті ұлттандырудың тиімді әдісі ретінде қабылдайды. Бірақ, Медеуова елорда көшелерін өзгерту үрдісін талдай келе, кей атауларды өзгерту туралы шешімдер көбінесе идеологиялық емес, ситуациялық немесе техникалық себептерге негізделгенін анықтаған (Бекус, Медеуова, 2011).

Қазақстан Тәуелсіздік алғаннан бастап «тарихи әділеттілікті» қалпына келтіру үрдісі белсенді түрде жүргізілді: өткеннің кеңестік кезеңге дейінгі символдарын қайта құру, атауын өзгерту және қалалар мен көшелерге тарихи атаулар беру. Ең алғашқы қадамдардың біріне 1993 жылғы 4 мамырда қабылданған ҚР Жоғарғы Соты Президиумының «Қазақ топонимдерін орыс тілінде транскрипциялауды ретке келтіру, Қазақстан Республикасының жекелеген әкімшілік-территориялық бірліктерінің атаулары мен атауларды өзгерту туралы» Қаулысын жатқызуға болады (АҚЖ «Әділет», 1993). Бұл құжат бойынша кеңестік кезеңде «Джамбул», «Чу» аталып кеткен топонимдер «Жамбыл», «Шу» болып, қазақ тілінің әдеби тіл нормасына сай 18 әкімшілік бірлік атаулары өзгертіледі және 13 облыста орналасқан 85 ауылға жаңа атаулар қойылады.

Халық арасында топонимдерді өзгерту үрдісіне қатысты ой-пікірлер әртүрлі: бір бөлігі ұлттық тарихи сананы жаңғырту, заман талабы деп санаса, екіншісі – бұған қыруар қаржы жұмсағанша басқа әлеуметтік маңызды мәселелерді шешкенін қалайды; ал үшінші аға буын топ – өткенмен қоштасу немесе тарихты бұрмалау деп қабылдайды. Сол себепті 2014

жылы «Әкімшілік-аумақтық бірліктерге, елді мекендердің құрамдас бөліктеріне атау беру, оларды қайта атау, сондай-ақ олардың атауларының транскрипциясын нақтылау мен өзгерту кезінде тиісті аумақ халқының пікірін ескеру қағидаларын бекіту туралы» Қаулы қабылданады (АҚЖ «Әділет», 2014).

Соңғы 2019 жылғы ресми мәліметтерге сүйенсек, Тәуелсіздік жылдарында бүкіл республика бойынша 20-ға жуық аудан, қала, облыс, 1500-ге жуық елді мекен, 1400-ге жуық объект (білім беру, мәдениет, спорт мекемелері және т.б.), 85 теміржол станциясы, 25000-ға жуық ономастикалық атау (көшелер, даңғылдар, шағын аудандар және т.б.) қайта аталған. Мәселен, ҚР тіл саясатын іске асырудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында ономастикалық кеңістікті реттеу жұмысы да қарастырылған. Мұнда идеологиялық жағынан ескірген ономастикалық атауларды өзгерту, географиялық объектілерге ұлттық атау беру үрдісін жандандыру маңыздылығы айтылған. Берілген атаулардың осы объектінің функциясымен сәйкес келуі, трансшекаралық аумақтардағы географиялық объектілердің тарихи атауларын қалпына келтіру қажеттілігі де ескерілген.

Топонимикалық атауларды өзгерту арқылы тарихи әділеттілікті орнату және ұлттық жадыны жаңғыртуға бағытталған практикалардың біріне соңғы жылдардағы Қазақстан бойынша жаппай «сталиндік репрессия қалдықтарын» жою әрекетін жатқызуға болады. Мәселен, отандық ғалымдар арасында Қазақ өлкелік партия комитетінің бірінші хатшысы Левон Мирзоян тұлғасына қатысты көзқарастар сан түрлі. Белгілі тарихшы Қайдар Алдажұманов Мирзоян ауылшаруашылық өндірісін арттыру арқылы ашаршылықты ауыздықтағаны үшін халық арасында «Мырзажан» аталып кеткендігін айтады (Алдажұманов, 2013; 154). Керісінше, қайраткер-жазушы Ғаббас Қабышұлы ол басқарған 1933-1938 жылдары Ахмет Байтұрсынов бастаған арыстардың құғын-сүргінге ұшырағандығын атап өтеді (Қабышұлы, 2014). Осылайша, ономастикалық

комиссияның шешімімен 2013 жылы қазіргі Астана қаласындағы Левон Мирзоян көшесі геолог-ғалым Қаныш Сәтбаев есіміне өзгертуді қарастырды. Алайда армян қауымдастығы қарсылық білдірген соң көше атауы ресми түрде тек 2015 жылы өзгертілді. Дәл сол уақытта Тараздағы Мирзоян көшесіне қоғам қайраткері, инженер Сейілхан Аққозиев аты берілді. Кейін 2016 жылы Алматыдағы мұндай көше энергетик-ғалым Шафик Чокинге ауыстырылды. Аталған өзгерістердің толқыны елдің басқа да өңірлеріне жетіп, қоғамдық белсенділердің жергілікті билікке Мирзоян көшесін және оған орнатылған ескерткіштерді алып тастауға өтініш білдіре бастады. Белсенділердің ықпалымен 2018 жылы бұл көше атауы Алаш белсенділеріне өзгертіле бастайды: Ақтөбеде – Әлихан Бөкейханов, қазіргі Абай облысы Үржар ауылында – Отыншы Әлжанов есімдері қойылады. Мирзоян атауын жер қойнындағы кен барлауға және «Алаш» қозғалысына қатысты тұлғалардың есімдерін берудің өзі – биліктің халық жадысында еңбек пен елсүйгіштікке бағдарлау әрекеті.

Топонимикалық атауларды ұлттық тілге және тарих тағылымына сай өзгерту кейстерінің бірін саралай келе, оның тек билік тарапынан ғана емес, жергілікті халықтың ықпалымен жүргізілетіні байқалады. Мүдделі топтар, оның ішінде, зиялы қауым және қоғамдық белсенділер арасында көше атауларын өзгертуге қатысты әртүрлі пікірлердің бары аға буын мен жас буын тарихи жадыларындағы қарама-қайшылықты көрсетеді.

Мерейтойлық коммеморация.

Өткенді көпшілікпен «еске түсіру» әрекеті көбінесе күнтізбелік логикаға бағынады. Бұл әсіресе мерекелер мен мерейтойлар сияқты формаларда айқын көрінеді. «Естелік орындары» концептінің авторы Пьер Нора естеліктер қатарына жылдық, мерейтойлық іс-шаралар, айрықша оқиғаларды көпшілікпен мерейтойлық даталарда атап өтуді жатқызған. Француз ғалымы революция күнтізбесін мысалға келтіре отыра, бұрын оның өмір ағымына тікелей әсер еткендігін және сол

арқылы маңызды даталар мен оқиғалардың пайда болғандығын айтады (Нора, 1999; 42). Әрине, заман талабына қарай революция және оған қатысты оқиғалар мен айтулы тұлғаларға арналған француздық күнтізбегі «қызыл» даталар да жойылды.

Коммеморацияның негізгі түртікісі «атаулы күндер» болып саналады – онжылдықтар, кезеңдер, ширек немесе жарты ғасыр, ғасырлар. Бізді тарихи оқиғадан бөлетін қашықтықты білдіре отырып, мерейтойлар оның қазіргі оқиғамен байланысын растауға бағыттайды. Қазақстанда ғұлама тұлғалардың мерейтойларын атап өту практикасы егемендік алған жылдардан бастау алады. Мәселен, 1995 жыл – қазақ ойшылы Абай Құнанбайұлының 150 жылдығы тұңғыш рет ЮНЕСКО (Біріккен Ұлттардың Білім, ғылым және мәдениет мәселелері жөніндегі ұйымы) шеңберінде Абай жылы аталады. Атаулы мерейтой Париж, Анкара, Дели, Бейжің, Каир, Будапешт тәрізді әлемнің 25 елінде тойданды. Абайдың 150 жылдығы бес күн бойы – 8-12 тамыз аралығында Алматыдағы салтанатты жиыннан басталып, Семейдегі ұлан асыр тоймен ұласып, Шыңғыстауда баба рухына бағыштап ас берумен тарқатылды.

Бұдан кейінгі бес жыл да тарихи тұлғалар мерейтойларын атап өту циклы жалғасты: 1996 жылы – ақын Жамбыл Жабаевтың 150 жылдығы; 1997 жылы – жазушы Мұхтар Әуезовтің 100 жылдығы; 1998 жылы – халық композиторы Құрманғазы Сағырбаевтың 175 жылдығы; 1998 жылы – ғалым және мемлекет қайраткері Ахмет Байтұрсыновтың 125 жылдығы; 1999 жылы – көрнекті ғалым академик Қаныш Сәтбаевтың 100 жылдығы. Тәуелсіздік таңындағы билікпен жүргізілген мұндай коммеморативтік актілер келешек ұрпақтың жадысында ұлтқа қызмет еткен, халықтың өзіндік болмысын сақтап қалуға үлес қосқан тұлғалардың есімін таңбалау әрекеті.

Араға 25 жыл салып, Абайдың 175 жылдығын атап өту 2020 жылға түседі. Мерейтойға дайындық Президент Қ-Ж.Тоқаевтың 2019 жылғы 30 мамырда қабылданған Қаулыға сәйкес жалпыреспубликалық жоспармен

бекітіледі. 2020 жыл халықаралық «Абай жылына» айналып, Қазақстанның бастауымен және ЮНЕСКО мен ТЮРКСОЙ-дың (Түркі мәдениетін және өнерін дамыту халықаралық ұйымы) қолдауымен ғұламаның 175 жылдығы жоғары ұйымдастырушылық және мазмұндық деңгейде мерекеленді. Сонымен қатар, Президенттің тапсырмасы бойынша Үкімет оныншы тамызды «Абай күні» деп белгіленіп, мерекелер тізбесіне енгізілді (К-Ж.Тоқаев, 2020). Жалпы алғанда бір жыл ішінде тұғырлы тұлға өнегесін дәріптеу мақсатында 500-ге жуық іс-шаралар өткізілген. Абай есімімен Қазақстанның бір әуежайы, 6 мектебі, 3 даңғылы және 10 көшесі аталып, 7 ескерткіш пен 2 бюст орнатылды. Сыртқы істер министрлігі ұсынған дерекке сүйенсек, әр жылдары әлемнің 13 қаласында Абай құнанбайұлының ескерткіші орнатылған. Соның бесеуі ақынның 175 жылдық мерейтойына арнап қойылған екен (Нақтыбай, 2021).

Аталмыш мерейтойды қаржыландыру мәселесіне тоқталсақ, 2019 жылдың соңында республикалық бюджеттен ақынның мерейтойын ауқымды түрде атап өтуге 3,3 миллиард теңге бөлінетіні хабарланды. Алайда пандемияға байланысты іс-шаралардың бір бөлігі онлайн форматқа көшіріліп, мерекелеудің шығыс бөлігі 1,7 миллиард теңгеге қысқарды. Негізгі қаражат Семейдегі мұражайды қайта жаңартуға, Абай оқыған мектепті және ұлы ақынмен байланысты басқа да орындарды аббаттандыруға бағытталды.

Тәуелсіздік жылдарында бұрынғы Президент Н.Назарбаев пен қазіргі Қ-Ж.Тоқаев тұсында екі рет дүркіреп өткізілген Абайдың мерейтойларын өзара салыстыра келе, оның 175 жылдығының мазмұндық сарыны жаңаша келбет алғандығы байқалады. Біріншісі әртүрлі көпшілік қатысуымен жүргізілген мәдени іс-шаралармен есте қалса, екіншісінде ғылыми-педагогикалық мәні жоғары жұмыстар атқарылды. Әрине, мерекелеу форматына дүниежүзілік пандемия да өз түзетулерін енгізді.

Абайға арналған мерейтойлық коммеморациялар «естелік орындарына» айналып келеді. Себебі жыл сайынғы ғұламаға

қатысты стандартталған және қайталанбалы іс-шаралар халық жадысында белгілі бір рәсімдер жиынтығымен есте сақталады. Сол себепті ең маңызды тарихи оқиғалардың құрметіне құрылған мерекелер олар туралы жылы сайынғы қоғамдық ескертулер ретінде қызмет етеді. Олар мерекелік, қоғамдық және жеке іс-шаралардың арнайы тәжірибелерін қалыптастыруға ықпал етеді (Ефремова, 66-79; 2014). Мерейтойлық коммеморация әр түрлі контексте қолданылатын еске алу рәсімдерінің белгілі бір жиынтығымен ұласады (гүл шоқтарын қою, жалауды алып тастау немесе көтеру, алау жағу, алау шерулері, отшашулар, қайтыс болғандардың тізімін көпшілік алдында оқу, мерейгер ескерткішінің алдында оның танымал өлең шумақтарын оқу және т.б.). Жеке тұлғаларды ұжымдық әрекетке қосқанда, мәселен, рәсімдер өткізу шарасы оларға күшті эмоционалды әсер етуі мүмкін. Дін саласындағы рәсімдерді зерттеген әлеуметтанушы Эмиль Дюркгейм «кез-келген рәсім жоғары эмоционалды күйде өтетіндіктен, біріншіден, оның ұжымдық жадыны тасымалдаушы, екіншіден, қоғамды ұзақ жылдарға біріктіруші, үшіншіден, ұжымдық бірегейлікті сақтаушы функциясын атқарады» (Дюркгейм, 2018; 536-537). Бұған қоса, әлеуметтанушы еске алу рәсімдерін талдай келе, оның басты мақсаты – өткенге шолу жасау және сол арқылы өзін-өзі қазіргі қоғаммен сәйкестендіру сезімдерін қайта жаңарту. Осылайша, жылдан-жылға қайталанбалы және ұжыммен бекітілген еске алу рәсімдері көпшілікпен заңды құбылыс ретінде қабылданады.

Соңғы жылдары кең таралған еске алу рәсімдерінің біріне – тарихи тұлғалардың мерейтойларына орай олардың ескерткіштерінің жанына гүл шоқтарын қойып, ғұламаның көпшілікке танымал өлең шумақтарын оқу практикаларын жатқызуға болады. Мәселен, 1997 жылы Астана қаласының орталық көшелерінің бірі, әрі әкімшілік ғимараты алдындағы көше атауын Лениннен Абайға өзгертілуі (Тоекин, 2008), ал 2010 жылы ғимарат алдына ҚР Парламент Сенатының төрағасы қызметінде болған Қ-Ж. Тоқаев және бұрынғы елорда әкімі Иманғали

Тасмағамбетовпен Абайға ескерткіш қою, жылы сайын билік өкілдерімен Абайдың туған күнінде – 10 тамызда ескерткіш жанына гүл шоқтарын қойып, әдеби-поэтикалық шаралар ұйымдастыру – бұл естеліктің әлеуметтік-мәдени инфрақұрылымын жасақтау әрекеттеріне жатқызуға болады. Абай Құнанбаевтың туған күніне арналған мұндай жылсайынғы естелік рәсімдері жергілікті билік өкілдерінің қатысуымен Қазақстанның біршама қалаларында өтеді.

Қорытындылай келе, көпшілікпен өткізілетін жалпыұлттық мерелелік шаралар, қайталанбалы рәсімдер өз кезегінде мнемоникалық актілерді бекітіп билік үстемдігін арттырады. Мерекелеу барысында билікпен өндірілетін символдық құрылымдар мен құралдар «әлеуметтік перформанс» кейіпінде көпшіліктің әдеттегі қолданысына еніп, саяси коммуникацияның айырықша түрі ретінде дамуда.

Нәтижелер

Тәуелсіздік жылдарындағы коммеморациялық практикаларды саралай келе, билікпен ұлттық естеліктерге қатысты жүргізілген рәсімдер, біріншіден, ұжымдық жадыны тасымалдаушы; екіншіден, ұрпақаралық байланысты ұзақ жылдарға біріктіруші; үшіншіден, мүдделі топтар мен халықтың қатысу белсенділігін арттыру арқылы бірегейлікті сақтаушы функциясын атқаратыны анықталды. Коммеморациялық актілердің жіктелімі келесідей нәтижелерге қолжеткізді:

1. Нормативтік-құқықтық коммеморация Қазақстан тарихын тек ресейлік-кеңестік кеңістігінің бір бөлігі ретінде емес, әлемдік тарихтың, көшпелі өркениеттің, түркі әлемінің, Орталық Азия өңірінің бір бөлігі ретінде алдыға шығуға негізделді. Біріншіден, биліктің азаматтық бірегейлік пен ұлттық тарихи сананы қайта құрылымдау әрекеті десоветизация немесе антиколониалдық ұстанымның Тәуелсіздік таңынан бастап нығайғанын көрсетеді. Екіншіден, тарихи-мәдени мұрасын қалпына келтіруге бағытталған екі

ауқымды – «Мәдени мұра» және «Рухани жаңғыру» бағдарламасының «Қазақстанның киелі жерлерінің географиясы» арнайы жобасы, коммеморация практикаларының жалпыұлттық сипат алғандығы анықталды. Дегенмен, «мұра» ұғымына қатысты нақты және ғылыми өлшемдермен анықталатын дәлелді әдістемелік базаның жоқтығы, «Рухани жаңғыру» бағдарламасы форматының жиі өзгерістерге ұшырауы тарихи-мәдени мұраны сақтау практикасы төңірегіндегі отандық зерттеулер көмескі концептуалды жалпылау деңгейінде сақталып келеді.

2. Бұқаралық мәдени мерекелерді тойлау шарасы әрқашан мемлекеттік саясатпен сәйкестендірілген. Мәселен, Наурыз мейрамы қатерлі саяси өзгерістерге байланысты екі рет қайта жандану үрдісін өткерді. Біріншісі, Кеңестік кезеңде ұлттық бірегейлікке нұқсан келтіру мақсатында 62 жыл бойы тыйым салғаннан кейін 1989 жылы қайта мерекеленуі. Екіншісі, 2022 жылғы «қаңды қантар» оқиғасынан Президент ықпалымен жаңаша мазмұнға ие болуы. Сонымен қатар, Ұлыстың ұлы күні білікпен «сын-қатерге төтеп беріп, ұлттың бекемдігін қайта дәделдеу» нышанымен белгіленді. Билік қатысуымен

мерекенің Алматы қаласында аталып өтілуі де, сол кезеңде саяси тұрақсыздықтың бастауын алған кеңістікті жаңа идеологиямен толтыру әрекеті.

3. Тәуелсіздік жылдарындағы ономастикалық атаулардың ұлттық тілге және тарихи тағылымға сай өзгеру үрдісі «саяси әділеттілікті» орнату белгісі. Елді мекен атауларын өзгертулерге қатысты әртүрлі пікірлердің бар болуы аға буын мен жас буын тарихи жадыларындағы қарама-қайшылықты көрсетеді.

4. Тарихи даталарды, ғұлама тұлғалардың мерейтойын атап өту коммемаративтік практикалары (гүл шоқтарын қою, отшашулар, мерейгер ескерткішінің алдында оның танымал өлең шумақтарын оқу және т.б.) жылсайын немесе кезең-кезеңмен қайталау негізінде халық жадысында мнемоникалық актілерді бекітеді. Мерейтойлар әр буын өкілдерін тарихи оқиғадан бөлетін қашықтықты білдіре отырып, оның қазіргі оқиғамен байланысын растауға бағыттайды.

Мақала «Мәдени ландшафт: зерттеу мәселелері» тақырыбындағы диссертациялық зерттеу аясында әзірленді.

Әдебиеттер тізімі

«Абай Құнанбайұлының 175 жылдық мерейтойын дайындау және өткізу жөніндегі мемлекеттік комиссия құру туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің 2019 жылғы 26 тамыздағы № 134 Жарлығы // «Әділет» ақпараттық-құқықтық жүйесі. [Электрон.ресурс]. – 2022. – URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1900000134> (қаралған күні: 02.10.2022).

«Әкімшілік-аумақтық бірліктерге, елді мекендердің құрамдас бөліктеріне атау беру, оларды қайта атау, сондай-ақ олардың атауларының транскрипциясын нақтылау мен өзгерту кезінде тиісті аумақ халқының пікірін ескеру қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2014 жылғы 24 ақпандағы № 138 қаулысы // «Әділет» ақпараттық-құқықтық жүйесі [Электрон.ресурс]. – 2022. – URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1400000138> (қаралған күні: 23.08.2022).

«Ішкі және сыртқы саясаттың 2004 жылға арналған негізгі бағыттары» Президенттің Қазақстан халқына Жолдауы. Астана, 2003 жылғы 4 сәуір // «Әділет» ақпараттық-құқықтық жүйесі. [Электрон.ресурс]. – 2022. – URL: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K030002004_ (қаралған күні: 27.10.2022).

«Қазақстан Республикасындағы тіл саясатын іске асырудың 2020 - 2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2019 жылғы 31 желтоқсандағы № 1045 қаулысы // «Әділет» ақпараттық-құқықтық жүйесі. [Электрон.ресурс]. – 2022. – URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1900001045> (қаралған күні: 16.09.2022).

«Қазақстан Республикасының мемлекеттік сәйкестілігін қалыптастыру тұжырымдамасы туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің 1996 жылғы 23 мамырдағы №2995 Өкімі // «Әділет» ақпарат-

тық-құқықтық жүйесі. [Электрон.ресурс]. – 2022. – URL: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/N960002995_/links (қаралған күні: 05.10.2022).

«Қазақ топонимдерін орыс тілінде транскрипциялауды ретке келтіру, Қазақстан Республикасының жекелеген әкімшілік-территориялық бірліктерінің атаулары мен атауларды өзгерту туралы» Қазақстан Республикасының 1993 жылғы 4 мамырдағы Жоғарғы Соты Президиумының Қаулысы // «Әділет» ақпараттық-құқықтық жүйесі. [Электрон.ресурс]. – 2022. – URL: https://adilet.zan.kz/rus/docs/P930004000_ (қаралған күні: 10.10.2022).

«Ұлттық рухани жаңғыру» ұлттық жобасын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2021 жылғы 12 қазандағы № 724 қаулысы // «Әділет» ақпараттық-құқықтық жүйесі. [Электрон.ресурс]. – 2022. – URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2100000724> (қаралған күні: 02.10.2022).

Meyer S., “Dwie drogi do alei Stalina. Zmiany nazw ulic w Warszawie i Berlinie Wschodnim (1945-1950)”, in *W połowie drogi. Warszawa między Paryżem a Kijowem*, ed. Jerzy Kochanowski. – Warszawa: Trio, 2006. – P. 105–174.

Арт-проект «1937: Территория Памяти | Жоқтау»: Каталог. – Алматы: 2013. – 168 с.

Ассман А. Рефреймируя память. Между индивидуальными и коллективными формами конструирования прошлого // Интернет-журнал «ГЕФТЕР». [Электрон.ресурс]. – 2022. – URL: <http://gefter.ru/archive/11839> (қаралған күні: 25.10.2022).

Аяган Б. Г. Модернизация исторической науки в независимом Казахстане // *История и современное мировоззрение*. – 2020. – Т. 2. – № 3. – С. 54-61

Байпаков К. Реализуется программа «Культурное наследие» // *Наука и высшая школа Казахстана*. – 2004.

Бекус Н., Медеуова К. Смена эпох как смена столиц: Астана как глобальный центр // *Журнальный клуб Интелрос «Неприкосновенный запас» №6, 2011* [Электрон.ресурс]. – 2022. – URL: <http://www.intelros.ru/readroom/nz/neprikosnovennyu-zapas-80-2011/12771-smena-epoch-kak-smena-stolic-astana-kak-globalnyu-centr.html> (қаралған күні: 20.10.2022).

Ефремова В.Н. Государственные праздники как инструменты символической политики: Возможности теоретического описания // *Символическая политика: Сб. науч. тр. / РАН. ИНИОН. Центр социал. науч.-информ. исслед. Отд. полит. науки; Ред. кол.: Малинова О.Ю., гл. ред., и др. – М., 2014. – Вып. 2: Споры о прошлом как проектирование будущего. – 232 с.*

Жакеев М. В Астане открыт памятник великому Абаю // *МИА «Казинформ»*. [Электрон.ресурс]. – 2022. – URL: https://www.inform.kz/ru/v-astane-otkryt-pamyatnik-velikomu-abayu_a2279775 (қаралған күні: 28.10.2022).

Искалиев Р. Көрісу-амал или история Наурыз мейрамы. Возрожденный Наурыз мейрамы после 62 лет забвения // Информационно-познавательный портал «El.kz». [Электрон.ресурс]. – 2022. – URL: https://el.kz/ru/news/samopoznanie/chepez_gody-_peppessii_i_golod-_istoriya_nauryz_meuramy/ (қаралған күні: 09.09.2022).

Концепцию становления исторического сознания в Республике Казахстан // *Газета «Deutsche Allgemeine Zeitung (DAZ)»*. [Электронный ресурс] – 2013 – URL: <https://daz.asia/ru/kontseptsiya-stanovleniya-istoricheskogo/> (қаралған күні: 05.10.2022).

Қабышұлы Ғ. Қазақты қырған Мирзоянды неге әспеттеп отырмыз? // *Qazaquni.kz* ақпараттық агенттігі. – <https://qazaquni.kz/tarikh/28550-mirzoyanniy-aza-abuyir-asyi-ayuispa> (қаралған күні: 09.10.2022).

Қайратұлы Б. Береке басы – Наурыз, қазына құты – Тайқазан // «Егемен Қазақстан» газеті. [Электрон.ресурс]. – 2022. – URL: <https://egemen.kz/article/268819-bereke-basy-%E2%80%93-nauryz-qazyna-quty-%E2%80%93-tayqazan> (қаралған күні: 19.10.2022).

Қараманова М.С. Қазақстанның «Мәдени мұра» мемлекеттік бағдарламасы: оның жүзеге асыру кезеңдері мен мағынасы // *Qazaqstan Tarihy* порталы. [Электрон.ресурс]. – 2022. – URL: <https://e-history.kz/kz/first-president/show/12320/> (қаралған күні: 27.10.2022).

Қ-Ж.Тоқаев. Абай – рухани реформатор // «Егемен Қазақстан» газеті. [Электрон.ресурс]. – 2022. – URL: <https://egemen.kz/article/244790-qasym-zhomart-toqaev-abay-%E2%80%93-rukhani-reformator> (қаралған күні: 20.10.2022).

Қ-Ж.Тоқаев. Тәуелсіздік бәрінен қымбат // «Егемен Қазақстан» газеті. [Электрон.ресурс]. – 2022. – URL: <https://egemen.kz/article/260146-tauelsizdik-barinen-qymbat> (қаралған күні: 20.10.2022).

Молдабеков Ж. Культурное наследие как проблема: характерные черты и исследовательская позиция // Вестник КазНУ. Серия философия. Серия культурология. Серия политология. – 2011. – № 2 (37). – С. 110-114

Нақтыбай Е. Абайдың 175 жылдығы әлем картасында қандай із қалдырды // МИА «Казинформ». [Электрон.ресурс]. – 2022. – URL: https://www.inform.kz/kz/abaydyn-175-zhyldygy-alem-kartasynda-kanday-iz-kaldyrdy_a3822014 (қаралған күні: 18.09.2022).

Нора П. Всемирное торжество памяти // Неприкосновенный запас. – 2005. – №2-3. – С. 42.

Нора П. Эра коммемораций // Франция – память. СПб.: Изд-во СПб. ун-та, 1999. – 328 с.

Нора П., Озуф, М., Ж. де Пюимеж, М. Винок. Франция-память / Пер. с фр.: Дина Хапаева. – СПб.: Изд-во С.-Петербур. ун-та, 1999. – 325 с.

Огоновская И.С. Коммеморативные практики как инструмент сохранения памяти о военной истории России // Международная научно-практическая конференция к 80-летию начала Великой Отечественной войны. Оренбург, 28-29 мая 2021 г.: сб. науч. статей / науч. ред. Р.Р. Хисамутдинова. – Оренбург: изд-во ОГПУ, 2021. – 340 с.

Празднование Навруза в ЮНЕСКО // ЮНЕСКО-ның ресми сайты. [Электрон.ресурс]. – 2022. – URL: <https://ru.unesco.org/silkroad/events-festivals/prazdnovanie-navruza-v-yunesko> (қаралған күні: 02.10.2022).

Сахова Г. Как возродилось историко-культурное наследие Казахстана за годы Независимости // МИА «Казинформ». [Электрон.ресурс]. – 2022. – URL: https://www.inform.kz/ru/kak-vozhrozdalos-istoriko-kul-turnoe-nasledie-kazahstana-za-gody-nezavisimosti_a3768102 (қаралған күні: 28.10.2022).

Символическая политика: Сб. науч. тр. / РАН. ИНИОН. Центр социал. науч.-информ. исслед.; Отд. полит. науки; Ред. кол.: Малинова О.Ю., гл. ред., и др. – М., 2015. – Вып. 3: Политические функции мифов. – 371 с.

Стенограмма заседания рабочей группы Национального совета по государственной политике при Президенте Республики Казахстан о разработке Концепции формирования новой государственной идентичности. – 27 декабря 1993 г. // Архив Президента Республики Казахстан Ф. 5-Н, Оп. 1, Д. 3087. – Л. 1-23.

Сулейменов А. Возрождение праздника // Qazaqstan Tarihi порталы. [Электрон.ресурс]. – 2022. – URL: <https://e-history.kz/ru/news/show/32488/> (қаралған күні: 08.10.2022).

Тоекин А. Казахстан: Жителям Астаны опять придется привыкать к многочисленным новым названиям улиц // Информационное агентство «Фергана». [Электрон.ресурс]. – 2022. – URL: <http://www.ferghana.ru/article.php?id=5582> (қаралған күні: 28.10.2022).

Шелегина О. Н., Жетпысбаев С. К. Государственная политика Республики Казахстан. Вестник НГУ. Серия: История, филология. – 2018. – Том 17. – № 8. – С. 30-37

Апполонов А.А. Элементарные формы религиозной жизни: тотемическая система в Австралии. – Москва: Издательский дом «Дело» РАНХиГС, 2018. – С. 536-537.

Ф.М. Мусатаева

Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан

Коммеморативная политика в Независимом Казахстане

Аннотация. В статье анализируется коммеморативная политика в Казахстане в период с 90-х годов по настоящее время. В ходе классификации коммеморативных практик продемонстрирована частичная причастность государства к осуществлению тех или иных мероприятий. Установлено, что проводимая властями коммеморативная политика проводится в соответствии с запросами общества, или процесс ее дальнейшего продвижения находит продолжение заинтересованными лицами с задачей «установления исторической справедливости».

В данной статье предпринята попытка классифицировать памятные практики на четыре типа, путем дифференциации актов государственного уровня, являющихся инструментами коммеморации. Классификация коммеморативных актов определялась по содержательной структуре, с целью доказательства репрезентативности каждой классификации применялся кейс-метод. В практических кейсах изучена

результативность нормативных актов, направленных на модернизацию национальной памяти; идеологическая значимость отмечаемых широкой публикой праздников и юбилеев; влияние топонимических изменений. Кроме того, проведенный ретроспективный анализ мероприятий празднования Наурыз мейрамы и юбилея Абая Кунанбайұлы показал, что их идеологическое значение и сценарий обусловлены текущими политическими изменениями.

Анализируя коммеморативные практики за годы независимости, выявлено, что акты, проводимые властями в отношении национальных воспоминаний, выполняют несколько функций: во-первых, носителя коллективной памяти; во-вторых, объединяющего межпоколенческие связи на долгие годы; в-третьих, хранителя идентичности посредством повышения активности участия заинтересованных групп и населения.

В изучении темы статьи использованы теории ученых Эмиля Дюркгейма, Пьера Нора, Алейды Ассман, материалы информационно-правовой системы нормативных правовых актов Республики Казахстан «Адилет» и сведения массовой информации, опубликованные в открытых источниках интернета.

Ключевые слова: места памяти; коммеморация; коммеморативная политика; коммеморативные практики; историческое сознание; национальная память; ревитализация; историческая справедливость.

Е.М. Musatayeva

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

Commemorative policy in Independent Kazakhstan

Abstract. In the article, the commemorative policy in Kazakhstan is analyzed in the period from the 90s to the present. During the classification of commemorative practices, the partial involvement of the state in the implementation of certain measures is demonstrated. It is established that the commemorative policy pursued by the authorities is carried out in accordance with the requests of society, or the process of its further promotion is continued by people who are interested in the task of «establishing historical justice».

This article attempts to classify memorable practices into four types by differentiating state-level acts that are instruments of commemoration. The classification of commemorative acts was determined by the content structure in order to prove the representation of each classification, a case method was used. In practical cases, the effectiveness of normative acts aimed at modernizing national memory, the ideological significance of holidays and anniversaries celebrated by the general public, and the impact of toponymic changes are studied. In addition, a retrospective analysis of such events as the celebration of Nauryz and the anniversary of Abai Kunanbayuly showed that their ideological significance and scenario are due to current political changes.

By analyzing the commemorative practices over the years of independence, it was revealed that the acts carried out by the authorities in relation to national memories perform several functions: first, carrying the collective memory; second, uniting intergenerational ties for many years; third, keeping identity by increasing participation of interested groups and the population.

In the study of the article topic, the theories of Emile Durkheim, Pierre Nor, Aleida Assman, «Adilet» legal system of regulatory legal acts of the Republic of Kazakhstan and mass media data published in open Internet sources were used.

Keywords: places of memory; commemoration; commemorative policy; commemorative practices; historical consciousness; national memory; revitalization; historical justice.

References

«Abaj Qynanbajylyny 175 zhyldyq merejtojyn dajyndau zhane otkizu zhonindegi memlekettik komissija qyru turaly» Qazaqstan Respublikasy Prezidentinin 2019 zhylygy 26 tamyzdagy No. 134 Zharlygy [Decree of the president of the Republic of Kazakhstan dated August 26, 2019 No. 134] on the creation of a state commission for the preparation and holding of the 175th anniversary of Abay Kunanbayuly], «Adilet» Kazakstan Respublikasy normativtik kykyktyk aktilerinin akparattyk-kykyktyk zhyjesi [Information and legal system of normative legal acts of the Republic of Kazakhstan «Adilet»]. Available at: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1900000134>, [in Kazakh]. (accessed: 02.10.2022).

«Akimshilik-aumaqtyq birlikterge, eldi mekenderdin qyramdas bolikterine atau beru, olardy qajta atau, sondaj-aq olardyn ataularynyn transkripcijasyn naqtylau men ozgertu kezinde tiisti aumaq halqynyn pikirin eskeru qagidalaryn bekitu turaly» Qazaqstan Respublikasy Ykimetinin 2014 zhylygy 24 aqpanadagy No. 138 qaulysy [Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated February 24, 2014 No. 138] on approval of the rules for naming administrative-territorial units, components of settlements, renaming them, as well as taking into account the opinion of the population of the relevant territory when clarifying and changing the transcription of their names], «Adilet» Kazakstan Respublikasy normativtik kykyktyk aktilerinin akparattyk-kykyktyk zhyjesi [Information and legal system of normative legal acts of the Republic of Kazakhstan «Adilet»]. Available at: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1400000138>, [in Kazakh]. (accessed: 23.08.2022).

«Ishki zhane syrtqy sajasattyn 2004 zhylyga arналған negizgi bagyttary» Prezidenttin Qazaqstan halqyna Zholdauy. Astana, 2003 zhylygy 4 sauir [The main directions of domestic and foreign policy for 2004] address of the president to the people of Kazakhstan. Astana, April 4, 2003], «Adilet» Kazakstan Respublikasy normativtik kykyktyk aktilerinin akparattyk-kykyktyk zhyjesi [Information and legal system of normative legal acts of the Republic of Kazakhstan «Adilet»]. Available at: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K030002004_ [in Kazakh]. (accessed: 27.10.2022).

«Qazaqstan Respublikasyndagy til sajasatyn iske asyrudyn 2020 - 2025 zhyldarga arналған мемлекеттік бағдарламасын bekitu turaly» Qazaqstan Respublikasy Ykimetinin 2019 zhylygy 31 zheltoqsandagy No. 1045 qaulysy [Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated December 31, 2019 No. 1045] on approval of the state program for the implementation of the language policy in the Republic of Kazakhstan for 2020-2025», «Adilet» Kazakstan Respublikasy normativtik kykyktyk aktilerinin akparattyk-kykyktyk zhyjesi [Information and legal system of normative legal acts of the Republic of Kazakhstan «Adilet»]. Available at: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1900001045>, [in Kazakh]. (accessed: 16.09.2022).

«Qazaqstan Respublikasynyn мемлекеттік sajkestiligin qalyptastyru tyzhyrymdamasy turaly» Qazaqstan Respublikasy Prezidentinin 1996 zhylygy 23 мамыrdagy No.2995 Okimi [Order of the president of the Republic of Kazakhstan dated May 23, 1996 No. 2995] on the concept of formation of the state identity of the Republic of Kazakhstan», «Adilet» Kazakstan Respublikasy normativtik kykyktyk aktilerinin akparattyk-kykyktyk zhyjesi [Information and legal system of normative legal acts of the Republic of Kazakhstan «Adilet»]. Available at: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/N960002995_/links, [in Kazakh]. (accessed: 05.10.2022).

«Qazaq toponimderin orys tilinde transkripcijalaudy retke keltiru, Qazaqstan Respublikasynyn zhekelegen akimshilik-territorijalyq birlikterinin ataulary men ataulardy ozgertu turaly» Qazaqstan Respublikasynyn 1993 zhylygy 4 мамыrdagy Zhogargy Soty Prezidiumynyn Qaulysy [Resolution of the Presidium of the Supreme Court of the Republic of Kazakhstan dated May 4, 1993 «on streamlining the transcription of Kazakh toponyms in Russian, changing the names and names of individual administrative and territorial units of the Republic of Kazakhstan], «Adilet» Kazakstan Respublikasy normativtik kykyktyk aktilerinin akparattyk-kykyktyk zhyjesi [Information and legal system of normative legal acts of the Republic of Kazakhstan «Adilet»]. Available at: https://adilet.zan.kz/rus/docs/P930004000_ [in Kazakh]. (accessed: 10.10.2022).

«Yltyyq ruhani zhangyru» yltyyq zhobasyn bekitu turaly» Qazaqstan Respublikasy Ykimetinin 2021 zhylygy 12 qazandagy No. 724 qaulysy [Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated October 12, 2021 No. 724 «on approval of the National Project» National Ruhani zhangyru], «Adilet» Kazakstan Respublikasy normativtik kykyktyk aktilerinin akparattyk-kykyktyk zhyjesi [Information and legal system of normative legal acts of the Republic of Kazakhstan «Adilet»]. Available at: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2100000724>, [in Kazakh]. (accessed: 02.10.2022).

Meyer S., “Dwie drogi do alei Stalina. Zmiany nazw ulic w Warszawie i Berlinie Wschodnim (1945-1950)”, in W polowie drogi. Warszawa miedzy Paryzem a Kijowem, ed. Jerzy Kochanowski, 106 (Warszawa: Trio 2006), pp. 105–174. [in Polish].

Art-proekt «1937: Territorija Pamjati | Zhoqtau». [1937: The Territory of Memory | Joktau] (Katalog. – Almaty: 2013. – 168 p.), [in Russian]

Assman A. Refrejmiruja pamjat'. Mezhd individual'nymi i kollektivnymi formami konstruirovaniya proshlogo [Reframing memory. Between individual and collective forms of constructing the past] (Online magazine «GEFTER»). Available at: <http://gefeter.ru/archive/11839>, [in Russian] (accessed: 25.10.2022).

Ajagan B. G. Modernizacija istoricheskoy nauki v nezavisimom Kazahstane [Modernization of business science in independent Kazakhstan] (History and modern worldview. 2020. Vol. 2. No.3, pp. 54-61), [in Russian]

Bajpakov K. Realizuet'sja programma «Kul'turnoe nasledie» [The program «Cultural Heritage» is being implemented] (Science and higher school of Kazakhstan. 2004), [in Russian]

Bekus N., Medeuova K. Smena jepoh kak smena stolic: Astana kak global'nyj centr [The Change of Epochs as a change of Capitals: Astana as a global center] (Intelros Magazine Club «Inviolable reserve» No. 6, 2011) Available at: : <http://www.intelros.ru/readroom/nz/neprikosnovenny-zapas-80-2011/12771-smena-epoch-kak-smena-stolic-astana-kak-globalny-centr.html>, [in Russian] (accessed: 20.10.2022).

Efremova V.N. Gosudarstvennye prazdniki kak instrumenty simvolicheskoj politiki: Vozmozhnosti teoreticheskogo opisaniya // Simvolicheskaja politika: [Public holidays as instruments of symbolic policy: Possibilities of theoretical description // Symbolic politics: Sat. sci. tr.] (Sat. nauch. tr. / RAS. INION. The Center of social. scientific.-inform. research Department of polit. Sciences; Ed. Col.: Malinova O.Yu., gl. ed., et al. – M., 2014. – Vol. 2: Disputes about the past as the design of the future. – 232 p.) [in Russian]

Zhakeev M. V Astane otkryt pamjatnik velikomu Abaju [A monument to the great Abai has been opened in Astana] (MIA «Kazinform»). Available at: : https://www.inform.kz/ru/v-astane-otkryt-pamyatnik-velikomu-abayu_a2279775, [in Russian] (accessed: 28.10.2022).

Iskaliev R. Korisu-amal ili istopiya Naupyz mejpamy. Vozrozhdenyj Nauryz mejramy posle 62 let zabvenija [Korisu-amal or the history of Nauryz meirama.The reborn Nauryz of Meiram after 62 years of oblivion] (Information and educational portal «El.kz»). Available at: https://el.kz/ru/news/samopoznanie/chepez_gody-peppessii_i_golod-istopiya_naupyz_meypamy/, [in Russian] (accessed: 09.09.2022).

Koncepciju stanovlenija istoricheskogo soznaniya v Respublike Kazahstan [The concept of the formation of historical consciousness in the Republic of Kazakhstan] (Newspaper «Deutsche Allgemeine Zeitung (DAZ). Available at: <https://daz.asia/ru/kontsepsiya-stanovleniya-istoricheskogo/> [in Russian] (qaralghan kyn: 05.10.2022).

Qabyshly G. Qazaqty qyrgan Mirzoyandy nege aspettep otyrmyz? [Why do we support Mirzoyan, who killed the Kazakh?] (Qazaquni.kz news agency). Available at: <https://qazaquni.kz/tarikh/28550-mirzoyanny-aza-abyir-asyi-ayyyspa>, [in Kazakh] (accessed: 09.10.2022).

Qajratyly B. Bereke basy – Nauryz, qazyna qyty – Tajqazan [Bereke Basa-Nauryz, treasure casket-Taikazan] (The newspaper «Egemen Kazakhstan»). Available at: <https://egemen.kz/article/268819-bereke-basy-%E2%80%93-nauryz-qazyna-qyty-%E2%80%93-tayqazan>, [in Kazakh] (accessed: 19.10.2022).

Qaramanova M.S. Qazaqstannyn «Madeni myra» memlekettik bagdarlamasy: onyn zhYZege asyru kezenderi men magynasy [State program of Kazakhstan «cultural heritage»: stages and meaning of its implementation] (Qazaqstan Tarihy portals). Available at: <https://e-history.kz/kz/first-president/show/12320/>, [in Kazakh] (accessed: 27.10.2022).

Q-Zh.Toqaeв. Abaj – ruhani reformator [Abai – Rouhani is a reformer] (The newspaper «Egemen Kazakhstan»). Available at: <https://egemen.kz/article/244790-qasym-zhomart-toqaeв-abay-%E2%80%93-rukhani-reformator>, [in Kazakh] (accessed: 20.10.2022).

Q-Zh.Toqaeв. Tauelsizdik barinen qymbat [Independence is more precious than anything] The newspaper «Egemen Kazakhstan»). Available at: <https://egemen.kz/article/260146-tauelsizdik-barinen-qymbat>, [in Kazakh] (accessed: 20.10.2022).

Moldabekov Zh. Kul'turnoe nasledie kak problema: harakternye cherty i issledovatel'skaja pozicija [Cultural heritage as a problem: characteristics and research position] (Bulletin of the Treasury. Philosophy series. Cultural Studies series. Political Science series. No. 2 (37). 2011. pp. 110-114). [in Russian]

Naqtybaj E. Abajdyn 175 zhyldygy alem kartasynda qandaj iz qaldyrdy [What Mark did the 175th anniversary of Abai leave on the world map] (MIA «Kazinform»). Available at: https://www.inform.kz/kz/abaydyn-175-zhyldygy-alem-kartasynda-kandaj-iz-kaldyrdy_a3822014, [in Kazakh] (accessed: 18.09.2022).

Nora P. Vsemirnoe torzhestvo pamjati [World Celebration of Memory] (The inviolable reserve. 2005. No.2-3, p. 42), [in Russian]

Nora P. Jera kommemoracij [The Era of Commemorations] (France is a memory. St. Petersburg : Publishing House of St. Petersburg University, 1999 - 328 p.), [in Russian]

Nora P., Ozuf, M., Zh. de Pjuimezh, M. Vinok. Francija-pamjat' / Per. s fr.: Dina Hapaeva. [France-memory / Translated from French: Dina Khapaeva] (St. Petersburg, Publishing House of St. Petersburg University, 1999. – 325 p.), [in Russian].

Ogonovskaja I.S. Kommemorativnye praktiki kak instrument sohraneniya pamjati o voennoj istorii Rossii [Commemorative Practices as a tool for Preserving the Memory of Russia's Military History] (International

scientific and Practical conference dedicated to the 80th anniversary of the beginning of the Great Patriotic War. Orenburg, May 28-29, 2021: sat. sci. articles / scientific ed. by R.R. Hisamutdinova. – Orenburg: OGPU Publishing House, 2021. 340 p.), [in Russian].

Prazdnovanie Navruza v JuNESKO [Celebration of Navruz at UNESCO](Official UNESCO website.), Available at: <https://ru.unesco.org/silkroad/events-festivals/prazdnovanie-navruza-v-yunesko> [in Russian] (accessed 02.10.2022).

Sahova G. Kak vozrozhдалos' istoriko-kul'turnoe nasledie Kazahstana za gody Nezavisimosti [How the historical and cultural heritage of Kazakhstan has been revived over the years of Independence] (MIA «Kazinform»). Available at: https://www.inform.kz/ru/kak-vozrozhдалos-istoriko-kul-turnoe-nasledie-kazahstana-za-gody-nezavisimosti_a3768102, [in Russian] (accessed: 28.10.2022).

Simvolicheskaja politika: Sb. nauch. tr. [Symbolic politics: Sat. sci. tr.] (M., 2015. – Issue 3: Political functions of myths), [in Russian].

Stenogramma zasedaniya rabochej gruppy Nacional'nogo soveta po gosudarstvennoj politike pri Prezidente Respubliki Kazahstan o razrabotke Konceptii formirovaniya novoj gosudarstvennoj identichnosti. – 27 dekabrya 1993 g. [Transcript of the meeting of the working group of the National Council for State Policy under the President of the Republic of Kazakhstan on the development of the Concept of the formation of a new state identity] (Archive of the President of the Republic of Kazakhstan F. 5-N, Op. 1, d. 3087. - l. 1-23.), [in Russian].

Sulejmenov A. Vozrozhdenie prazdnika [Revival of the holiday] (Kazakhstan Tarihy Portal). Available at: <https://e-history.kz/ru/news/show/32488/>, [in Russian] (accessed 08.10.2022).

Toekin A. Kazahstan: Zhiteljam Astany opjat' pridetsja privykat' k mnogochislennym novym nazvaniyam ulic [Kazakhstan: Astana residents will have to get used to numerous new street names again] (Ferghana News Agency). Available at: <http://www.ferghana.ru/article.php?id=5582>, [in Russian] (accessed: 28.10.2022).

Shelegina O. N., Zhetpysbaev S. K. Gosudarstvennaja politika Respubliki Kazahstan. [State policy of the Republic of Kazakhstan.] (Bulletin of the NSU. Series: History, Philology. 2018. Volume 17, No. 8. pp. 30-37), [in Kazakh].

Jelementarnye formy religioznoj zhizni: totemicheskaja sistema v Avstralii [Elementary forms of Religious Life: the Totemic system in Australia] (Publishing House «Delo» RANEPА, 2018. pp. 536-537.), [in Russian].

Авторлар туралы мәлімет:

Мұсатаева Фарида Мағауияқызы – Мәдениеттану мамандығы бойынша докторант, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан.

Mussatayeva Farida Magauieвна – Ph.D. student in Culturalology, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.